

moja

ЗЕМЈА

број 131
септември 2019
www.nff.org.mk

ЧЛЕНСКО СПИСАНИЕ
ЗА ЗЕМЈОДЕЛСТВО И РУРАЛЕН РАЗВОЈ

ТРАКТОРИ НА
ЕЛЕКТРИЧЕН ПОГОН

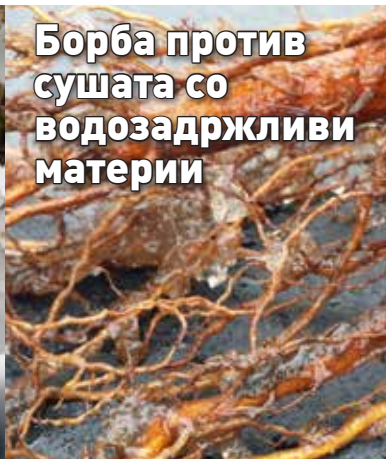
СЕКОГАШ Е ПОДОБРО ДА СИ БИДЕШ СВОЈ ГАЗДА

Последици од
климатските
промени

Борба против
сушата со
водозадржливи
материји

Одгледување на
бел слез

Лимузин
(Limousin)
говеда

Како да станам член во НФФ

НАЦИОНАЛНА ФЕДЕРАЦИЈА НА ФАРМЕРИ

Според Статутот на НФФ, постојат два типа на редовни и придружни членови:

- групни и
- индивидуални

1 групни членови – земјоделски здруженија, регионални и национални сојузи, земјоделски задруги и/или трговски друштва, земјоделски стопанства во земјоделскиот сектор и

2 индивидуален член – жител на РМ инволвиран во земјоделството.

Контакт:

НФФ - Главна Канцеларија

Ул. Гиго Михајловски бр. 4, 1/1
1000 Скопје

Тел/факс: 389-02-30 55 646

Мобилен: 070/937 132

СОДРЖИНА

ЕУ: ИСКУСТВА
ОРГАНИЗАЦИИ НА
ПРОИЗВОДИТЕЛИ ВО
ХРВАТСКА

ЗАШТИТА: ФИТОФОРОЗИ
КАЈ ОРЕВОТ

ОВОШТАРСТВО: БОРБА
ПРОТИВ СУШАТА СО
ВОДОЗАДРЖЛИВИ
МАТЕРИИ

ПЧЕЛАРСТВО:
АКТИВНОСТИ ВО
ПЧЕЛАРНИКОТ ВО
ЕСЕНСКИОТ ПЕРИОД

Списанието „Моја земја“ е во сопственост на Националната федерација на фармери. Првиот број излезе како организационски билтен во април 2003 година, а од јуни 2016 се дистрибуира како месечно членско списание за земјоделство и рурален развој.

НАЦИОНАЛНА ФЕДЕРАЦИЈА НА ФАРМЕРИ

„Моја земја“,
Септември 2019, бесплатен примерок
Издавач:
Национална Федерација
на фармерите
Адреса на седиштето и
уредиштвото:
Ул. Гиго Михајловски бр. 4, 1/1
1000 Скопје
Главен и одговорен уредник
Билјана Петровска - Митревска
biljana.petrovska@nff.org.mk
Уредник: Благојче Најдовски
Тел: 070/937 132
Тел факс: 02 30 99 042
e-mail: mojazemja@gmail.com
Новинар: Искра Коровешовска

Печати: Пропоинт
Ул.1520 бр.12 А 1050 Скопје
Печатен на 2 септември 2019
Тираж 500 примероци
Маркетинг и дистрибуција
Благојче Најдовски 070/937 132
pcelaveles@yahoo.com
Број на жиро сметка:
250 001003109509
Шпаркасе Банка
Фото-вест насловна
Благојче Најдовски

Стручни соработници
Проф.д-р Гоко Буневски
Д-р Никола Пациновски
Доц. д-р Маргарита Давитковска
Доц. д-р Звезда Богевска
Дипл.агр.инж.Захаријев
Петар Букршлиев
Деспина Крстевска
Раде Каранфиловски
проф. д-р Марјан Кипријановски

Дизајн:
Бригада дизајн [brigada.mk]

Почитувани читатели, сите сугестии, прашања и критики, Ве молиме, да ги испраќате на mail: mojazemja@gmail.com. Со тоа ќе влијаате на квалитетот на содржината и ќе добиете информации за Ваше подобро и поквалитетно земјоделско производство или развој на средината. Затоа, редакцијата Ве охрабрува да ни пишувате.

Форум: Организирано земјоделство до сигурен пласман

Пишува: Билјана Петровска- Митревска

На предвидената панел-дискусија посебно се разговараше за договорното производство и презентирани искуства од Хрватска во делот на сигурниот пласман како и проектот на Европска унија во Република Северна Македонија за групи на производители.

Соговорници на панел дискусијата

г-дин **Младен Шимунац**, Експерт за договорно производство, Хрватска

г-дин **Сашо Ристески**, Македонска Асоцијација на Преработувачи

г-дин **Димитре Николов** „Воведување и спроведување на мерките за заедничко уредување на пазарите“ ЕУ проект Презентација на примери од фармери за тутун, пченица и мед

цизирани откупни цени со јасно дефинирани критериуми за производството на земјоделските производи со договорен квалитет и квантитет каде што самите откупувачи во текот на производната година ќе го контролираат производството со нивни стручни совети со давање на репроматеријали за производство на тие земјоделски производи и вземно почитување на тие договори и од страна на откупувачите и од страна на земјоделците, всушност како што е и образложено во Законот за земјоделство и рурален развој.

дел од Европа и го поддржува развојот во руралната средина. We Effect е шведска организација, што ја црпи силата од шведското кооперативно движење. Ние сме голема организација каде што поддржуваме организации кои се наши партнери и за кои проценуваме дека треба да соработуваме со нив. Ние сме тука да ве поддржиме и секако, не сме тука да ви кажуваме што треба да правите.

Билјана Петровска – Џартова претставничка од амбасадата на кралството Шведска во РМ: Шведска во целост ги поддржува аспирациите за членство на Македонија во Европската Унија, и го потпомогнува тој процес и преку политичка и преку развојна поддршка. Но, овој процес покрај тоа што носи привилегии, истовремено ќе донесе и многу предизвици. Многу е важно предизвиците кои ги носи заедничкиот пазар на Европа да се дочекаат спремни, со усвоено законодавство и негова практична примена преку релевантните институции. Производството треба да биде организирано, со испочитувани стандарди на производство, како и да бидат континуирано обезбедени количини квалитет и навремена испорака на производи. Сето ова е за да можат македонските производители достоинствено да се соочат со конкуренцијата на пазарот. Разединети и неорганизираны земјоделци на европскиот пазар ќе

Љупчо Николовски, министер за земјоделство: Организираното земјоделско производство за земјоделците значи сигурен пласман, за откупувачите сигурна сировина и исполнување на договорите со странските партнери. Следејќи ги трендовите на понуда и побарувачка на светските берзи, земјоделците и откупувачите, преку договорното производство заеднички можат да го организираат производството, да направат план за потребните количини и квалитет, а со единствена цел да се спречи појава на вишок на земјоделски производи. Изминативе години сме сведоци дека поради неорганизираноста на производството речиси секоја година се соочуваме со вишок на производи кои нема каде се пласираат. За надминување на овие проблеми од круцијално значење и воспоставување на договорно производство помеѓу земјоделските производители од една страна и откупувачите и преработувачите од друга страна.

Анели Лејна, директорка за ЕУ регионот на We Effect: We Effect е во овој

Во официјалниот дел се обрати Васка Мојсовска, претседателка на НФФ, Љупчо Николовски, министер за земјоделство, шумарство и водостопанство, Анели Лејна, директорка за ЕУ регионот на We Effect, Билјана Петровска – Џартова претставничка од амбасадата на кралството Шведска во РМ, проф. д-р Вјекослав Танасковиќ, декан на Факултетот за земјоделски науки и храна.

Васка Мојсовска, претседателка на НФФ: За да постигнеме напредок потребно е организирано производство кое ќе се базира на меѓусебен договор помеѓу земјоделците и откупувачите. Тој договор да се склучува на почетокот на календарската година со јасно пре-

се соочат со потешкотии и подредена позиција кога ќе се борат за своето место на овој пазар. НФФ има значајна улога во обединувањето на земјоделците како и во претставувањето на нивните интереси пред институциите. Но истовремено, НФФ има значајна улога во подготовката на македонските земјоделци за предизвиците кои ги носи отворената конкуренција на европскиот пазар.

Во поздравните говори се обрати и **Вјеслав Танасковиќ, декан на Факултетот за земјоделски науки и храна** кој истакна дека Факултетот за земјоделски науки подготви анализа за спроведување на инвестиции за изградба на откупно дистрибутивни центри. „Откупот на земјоделските производи, пред сè на зеленчукот и овошјето како потсектори со големо значење и извозна ориентација, претставува критична фаза во вредносните синџири. Оваа анализа има за цел да даде јасна слика за актуелната состојба на производната база и функционирањето на синџирите, со акцент на предизвиците кои се поврзани со откупот. Вредносниот синџир е обработен во однос на сегментот на све-

жо овошје и зеленчук и сегментот на производите коишто се користат како сировина за преработувачката индустрија. Како резултат на анализата, се изведуваат можни насоки и опции за поефикасно организирање на откупот. Анализите извршени во рамките на оваа студија може да послужат како основа за развивање на соодветна стратегија и повеќегодишни акциски планови“, истакна Танасковиќ.

Форумот е дел од проектот Институционална поддршка на НФФ поддржан од We Effect.

Препораки на форумот

- Економско здружување на земјоделци во задруги и друг тип на производни организации (групи на производители) како начин за зголемена преговарачка моќ и организација на производство и продажбата
- Зајакнување на дијалогот со бизнис заедницата, преку едукација, обука и подобрена ефикасност на постојните пот-секторски групи во МЗШВ како механизам за уредување на земјоделските пазари
- Почитување на законскиот модел за договорно производство и гаранции од државата во спроведување на истиот
- Усогласување на различните начини на законско дефинирање на исплатата во различните пот-сектори во единствен модел за наплата и облигациони односи кој ќе важи за сите земјоделски пот-сектори подеднакво
- Забрзување на постапката за донесување на правилниците за продажба и ставање во промет на храна од растително и животинско потекло од малите производители (продажба од куќен праг)
- Јакнење на инспекцискиот надзор на страна на државата во делот на контрола и мониторинг на откупот

Втора Пленарна седница на Националната Конвенција на ЕУ за Република Северна Македонија

Одржана Втората Пленарна седница на Националната Конвенција на ЕУ за Република Северна Македонија каде што беа презентирани препораките и имплементацијата на препораките на работната група 1 (земјоделство и рурален развој). Во рамките на конвенцијата директно е вклучена и Националната федерација на фармери. Одржани се 5 работни сесии на следните теми: Како до поуспешно искористување на програмата ИПАРД 2, Кредитирање во земјоделството, агробизнисот и руралните средини, Земјоделски задруги-можности предизвици, Семејното земјоделство – одржлив модел на руралната средина, Локалните чинители во функција на развој на руралните средини. На работните сесии присуствуваа 160 учесници. Директни учесници: Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, Агенцијата за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој, Европска унија преку своите проекти кои ги имплементират во Република Северна Македонија,

Факултетот за земјоделски науки и храна, ЗЕЛС, Министерство за труд и социјална политика, Националната федерација на фармери, Мрежата за рурален развој, Македоснаката асоцијација на земјоделски задруги, Асоцијацијата на земјоделци. Копрецедавачи и експертски тим на групата за земјоделство и рурален развој: Маја Лазаревска од МЗШВ и Васко Хаџиевски од ЗАЕМ – ко-претседавачи и експерти проф.д-р Александра Стојческа – Мартиновска, доцент д-р Ана Симоновска од ФЗНХ и Билјана Петровска – Митревска од НФФ

Јуфкијада 2019 во село Будинарци

Пишува: Билјана Петровска- Митревска

Јуфкијада 2019 по седми пат во организација на НФФ за првпат во беровското село Будинарци. 60 жени од Беровско, Кочанско, Гевгелиско, Струмичко, Неготинско, Тетовско и Преспанско месеа јуфки кои оваа година ќе се донираат во Домот за деца без родители и Дом за стари лица во Берово. Манифестацијата е организирана како дел од активностите на проектот “Институционална поддршка на НФФ” поддржан од We Effect. Манифестацијата ја отворија претседателката на НФФ, Васка Мојсовска и членовите на УО Вангелина Пармачка, Ванчо Кировски и националната координаторка на Мрежата на жени фармери Фросина Георгиевска. Претседателката на НФФ Васка Мојсовска истакна дека со оваа манифестација се продолжува традицијата и го прикажува животот во село преку вредните раце на жените. Вангелина Пармачка, еден од организаторите на манифестацијата, истакна дека традиционалната храна а особено подготовката на јуфките се посебно обележје на руралната жена. Таа истакна дека како организатори се особено среќни што оваа година манифестацијата се одржува

во Будинарци, село кое изобилува со многу убавини но е заборавено. Тие потенцираа дека со манифестацијата се прикажува традицијата и хуманоста на селото.

На средбата присуствуваа Игор Јадровски од Хелсиншки комитет кој одржа интерактивна сесија за родово базирана дискриминација и бесплатната правна помош која ја нуди Хелсиншкиот комитет на оваа тема, а за руралното население ќе биде во соработка со НФФ.

На манифестацијата се подготвија 25 килограми јуфки кои се донираа во Дневниот центар за децата со посебни потреби, Домот за деца без родители и Домот за стари лица во Берово.

Светлана Трифуновска, една од домаќинките на Јуфкијадата и локална координаторка од Мрежата на жени – фармери во НФФ за беровскиот регион истакна дека целиот настан беше прекрасен и тие како организатори се претзадоволни од целото случување. Таа смета дека настанот доживеал

соодветна промоција и дека сето тоа претставува соодветна презентација на Будинарци, беровскиот крај и продуктите направени од рацете на вештата рурална жена.

Националната федерација на фармери изразува голема благодарност за гостопримството и прекрасната организација на жените од Будинарци, кои оваа година беа домаќинки на настанот. Посебна благодарност до Вангелина Пармачка, Славјанка Пачарска и Светлана Трифуновска.

Заедно сме посилни: Организациите на производители се алатка за борба со пласман, конкуренција и владини политики

Хрватските земјоделци следејќи ги насоките на Заедничката Земјоделска Политика на Европската Унија дека само здружени можат да ги остварат речиси сите посакувани цели: да заштедат при набавка на репроматеријалите, да преговараат во врска со продажба на стоките, да обезбедуваат соодветна количина како и континуитет на испораката на производи.

Пишува : Искра Коровешовска

Легендарната парола „заедно сме посилни“ постои заради успешните приказни на било кое општествено ниво. Земјоделството не е исклучок. Особено во Европа, свеста за здружување околу заедничките интереси на земјоделците им овозможува полесна борба со власта, но и полесно справување со конкуренцијата во оваа гранка. Еден од најблиските примери на европска држава е Хрватска. Во оваа земја има повеќе од 1800 земјоделски здруженија

Здружувањето креира здрава конкурентност

Хрватските земјоделци следејќи ги насоките на Заедничката земјоделска политика на Европската Унија дека само здружени можат да ги остварат речиси сите посакувани цели: да заштедат при набавка на репроматеријалите, да преговараат во врска со продажба на стоките, да обезбедуваат соодветна количина и континуитет на испораката на производи. Истовремено, заедничкото организирање на производителите им овозможува полесно да се справат со зголемената конкуренција, да се стекнуваат и да разменуваат знаења и искуства, но и да си овозможат оптимално користење на ресурси. Кога станува збор за конкурентноста, здружувањето во организации на производители во своја-

та суштина го има зголемувањето на нејзината вредност, односно нејзино поголемо ниво на пазарот – и тоа на примарните производители. Зошто? Затоа што организациите на производители во иницијалната каписла на сопственото формирање го имаат обединувањето токму на поединечните производители, со цел оптимизирање на производството, негово прилагодување на побарувачката, стабилизација на цените на производите економичност и континуитет на производството.

Во Хрватска, ваквите организации имаат поддршка од министерството за земјоделство. Имено, тоа преку мерката 9 во Програмата за рурален развој, на пример, се предвидуваат по 500.000 евра за поддршка на организации на производители кои за период од 5 години се наменети за покривање на трошоци за персонал, изнајмување канцеларии, маркетинг на производи и членови, подготовка на производи за продажба, набавка на големо, и сл. Всушност, поддршка за организациите за производители се добива од државниот буџет и од мерката 9 во Програмата за рурален развој. Се доделува во максимален износ од 750.000 куни на оние организации кои имаат одобрени деловни планови. Додека пак, членовите на признатите организации на производители имаат можност и за други придобивки кога аплицираат за мерките што ги нуди хрватската држава. Ина-

ку, помошта се исплаќа врз основа на одобрен план за работа, на тој начин што процентот постепено се намалува од година во година.

Па така, првата рата е 10 проценти од годишната вредност на пазарното производство на организацијата на производители, но не повеќе од 100.000 евра, додека износот на последната рата е 6% од истата вредност, но за претходната година и, повторно, да не е повеќе од 100.000 евра. Мирослав Ковач, кој е менаџер на една успешна организација на производители порачува дека во заедничкото здружување е успехот и ширењето на европскиот пазар.

–Земјоделците треба да се обединат, колку повеќе се отвораме кон Европа и го шириме пазарот, толку повеќе обединувањето ќе стане понеопходно. Можеме да влијаеме на квалитетот и да ја јакнеме локалната економија, која инаку без нас не би успеала. Растеме, произведуваме млеко, го преработуваме и дистрибуираме, сè се случува и останува кај нас. Ние сме пример за добра локална, кружна економија и без соработка тоа не би било можно, смета Ковач.

Во ЕУ има околу 2000 организации на производители само за производство на овошје

Пред две години, во 2017 година, во Европската Унија беа активни вкупно 1.784 организации на производители за производство на овошје и зеленчук од нив 1.271 беа организации на производители со оперативни програми, и 62 здруженија на организации на производители. Оваа бројка сега веројатно се движи околу 2000 организации. Статистиката покажува дека од мерките што организациите ги искористиле во нивните оперативни програми: 28% се однесувале на планирање на производството, 25% за подобрување на квалитетот на производот, 22% на маркетинг, 16% на мерки за животната средина, 5% на мерки за спречување и управување со кризи, 2% на мерки за обука и 1% на мерки за истражување и експериментално производство. Вкупната вредност на пазарното производство на организациите на производители во делот за овошје и зеленчук, во 2017 година, на ниво на цела ЕУ изнесува 28.348.113.543 евра. Земјите членки на кои им припаѓа најголем дел од вредноста се Шпанија, Италија, Франција, Холандија, Германија, Велика Британија и Белгија.

Хрватска обездува 9 милиони евра за формирање групи и организации на производители

Според меркат 9.1.1 во Програмата

за рурален развој во Хрватска, ставката „Воспоставување на групи на производители и организации на производители “ обезбедува 9 милиони евра. Досега седум организации на производители имаат потпишано договори за финансирање, со договорна вредност од 2,76 милиони евра, што претставува искористеност од 31%. Значи неопходна е се уште едукација на земјоделците како да дојдат до парите, или можеби фактот што и оваа земја го има проблемот со одлив на млади, процентот на искористенот е вака низок.

Мерки за заедничка организација на пазарот

Заедничката организација на пазарот (или во Хрватска познати како мерки ZOT - Zajednička organizacija tržišta) претставува збир на инструменти и мерки спакувани во европската правна рамка, кои се користат на пазарот во ЕУ за стабилизирање на цените и понудата на земјоделски производи. Практично, тие претставуваат одговор на нерамнотежата на пазарот и кризите, оти ги ублажуваат последиците за земјоделците преку интервентни плаќања во случај на нарушување на пазарот или пак во случај на некаква друга нестабилност. Постојат неколку пакети на мерки кои практично значат финансиски инјекции за организациите на производители. Првиот пакет е врзан за и околу производството на вино. Предвдува 4 видови на мерки, за инвестирање во винарии и маркетинг, за промоција на пазарот во трети земји, за реструктурирање и конверзија на лозови насади и за информирање во државите членки на ЕУ. Вториот, се однесува на одгледување различни типови на растенија, а предвидена е една мерка за привремена поддршка. Понатаму, третиот е повторно пакет од мерки за поддршка на органи-

зациите на производители во делот на сточарството. Имено, засебни мерки има за пчеларство, за одгледување на коњи, понатаму, се нудат посебни или, како што се нарекуваат во пакетот, исклучителни мерки за прилагодување на производителите на млеко, како и мерки за испорака на информации, односно информирање на секторот за млеко.

Но помошта и поддршката не завршуваат тука, туку се нудат и таканаречени хоризонтални мерки. Една од нив е именувана како „школска шема“, и предвидува можности за покривање на училишните оброци со млеко и млечни производи, заради стекнување на навики за здрав живот. Следната од пакетот хоризонтални мерки е таа за и околу можноста и регулативите за добивање дозволи за увоз и извоз, понатаму, следува мерката за повеќе информирање и промоција и за тоа што се и како треба да бидат поставени

организациите на производители.

РАЗВИВАЊЕ НА ПОТЕНЦИЈАЛОТ ЗА ИСТРАЖУВАЊЕ И ЗАСТАПУВАЊЕ КАЈ ГРАЃАНСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

Во периодот од февруари до декември 2018 година претставници од 52 граѓански организации, од 8-те плански региони на Република Северна Македонија учествуваа на повеќе работилници поврзани со градење на капацитетите на организациите, креирање на политики за рурален развој, застапување и лобирање. Овие работилници беа организирани во рамки на проектот „Национален рурален парламент како глас на руралното население“, спроведуван од CNVP, Мрежата за рурален развој на Република Македонија (MPP на RM) и Акција за рурален развој (AkPPa). По завршување на циклусот на работилници, од секој плански регион беа избрани по неколку организации, кои беа вклучени во процесот на изработка на кратки документи за политиките за рурален развој. Во истиот период беше спроведено и истражување во 8-те плански региони преку кое се идентификуваа проблемите и предизвиците со кои се соочува руралното население. Вкупно 840 претставници на невладиниот сектор и локалната самоуправа беа вклучени во истражувањето. Добиените податоци беа анализирани со цел да се дефинираат теми, актуелни и релевантни на потребите на руралното население во секој регион. Граѓанските организации кои беа активни учесници во циклусот работилници за градење на капацитетите, понатаму беа вклучени во тренинг процес и менторска поддршка за креирање на кратки документи за политиките за рурален развој, во согласност со темите дефинирани преку истражувањето. Капацитетот и вештините на руралните граѓански организации за препознавање и решавање на предизвиците во нивната област на дејствување, е особено слаб. Недостатокот на соодветни вештини за застапување доведува до потешкотии во отворањето дебати и покренување прашања од интерес и значење на локалната заедница. Последователно, придонесот и влијанието на руралните граѓански организации за промена на сегашната ситуација и политиките за рурален развој се ограничени и затоа од клучно значење е развојот на нивните знаења, аналитички, презентациски и менаџерски вештини. Целта на процесот на менторирање на граѓанските организации беше да се научат да подготват кратки документи на политиките, во случајов за претходно идентификувани теми од областа на руралниот развој.

На ваков начин им се овозможи на организациите да развијат брзи и релевантни информации за локалниот развој на руралните заедници, можностите за финансирање поврзани со

руралниот развој и влијанието врз руралните области. Овој процес дополнително им помогна на организациите да ја информираат јавноста во врска со политиките за рурален развој и да ја подобрат соработката со медиумите и другите заинтересирани страни од руралните средини. Темите, врз основа на кои се креираа кратките документи за политики, произлегоа од претходно направената анализа, и се специфични за регионот на кој се однесуваат.

„Развивање на туризмот во регионот

Малеш-Пијанец“ -

е насловот на документот за политики, кој го креираа организациите од источниот плански регион. Трендовите во развој на туризмот се во насока на специфично доживување кое ќе им се понуди на посетителите. Регионот Малеш-Пијанец несомнено полека станува атрактивна туристичка дестинација, како за домашни, така и за странски посетители. Популарноста се должи на природните убавини, загадената на животната средина и здравата традиционална храна, што ја нуди оваа локација на посетителите, како и содржините за активен престој во природа.

Сепак, регионот подолго време се соочува со миграција на населението во поголемите градови во републиката и надвор од државата, како резултат на повеќе фактори, меѓу кои и ограничените можности за вработување, ниските примања и сиромашниот културен живот (Истражување на Здружението Амброзија, 2016). Тука, развивањето на туризмот повеќеслојно може да ги промени состојбите во однос на подобрување на економските услови во регионот и квалитетот на живеење на локалното население.

За да се искористат потенцијалите, неопходно е да се стави акцент на одредени активности кои ќе придонесат кон развивање на туризмот во регионот Малеш-Пијанец. Во овој краток документ, како едни од најзначајните, ги издвојуваме следниве: изработка и ажурирање на регистри за сместувачките капацитети и категоризација на приватните сместувачки капацитети; подготовка на интегрирана туристичка понуда и разработка на различни туристички пакети; зајакнување на човечките капацитети во туристичкиот сектор преку обука и едукација; обука за подготовка на проекти за користење на достапните фондови; проценка на количините за одржливо користење на лековити билки и шумски плодови и едукација за правилно собирање; одржување на постоечките туристички

капацитети и атракции.

„Нови производи за локален развој во охридско-струшкиот регион“

е документот за кратки политики од југозападниот регион.

Покрај традиционалните форми на туризам во охридско-струшкиот регион, се јавува потреба за нови производи и нови видови на туристичка понуда. Автентичноста на традиционалните производи од локалното население е добра основа за креирање на специфичен концепт за поттикнување на руралниот развој во општините. Поврзувањето на производителите со пазарот, односно целосниот синџир на производството од почва до трпежа и дистрибуција на пазарот е проблем за кој ако се најде решение, ќе го поттикне земјоделското производство и економски ќе го зајакне регионот. Туризмот, како рурален или пак еко-туризам, ќе отвори исто така повеќе можности за подиверзифицирана понуда во регионот. Преку предложените мерки, кои се клучни за зајакнување на социо-економските услови во овој регион, особено во руралните средини, ќе се поттикне развојот и опстанокот на заедницата, младите ќе бидат помотивирани да останат во родниот крај, ќе се развие еколошката свест и претприемничкиот дух. Исто така, овие мерки ќе придонесат за проширување и зголемување на туристичката понуда на пазарот и одговор на специфичните барања на целните групи.

„Креирање на можности за вработување на младите во руралните средини“

е документот за кратки политики кој го подготвија организациите вклучени во процесот од југоисточниот плански регион.

Преку имплементирање на краткорочни и среднорочни стратегии и мерки кои ќе ги решат актуелните предизвици за вработување на младите во руралните средини, ќе ја намалиме нивната миграција, а ќе го поттикнеме нивниот развој и истите тие ќе постават основа за успешен долгорочно-држлив развој на руралните средини. Ова е особено важно за Југоисточниот плански регион на Република Македонија, пред сè за намалување на трендот на миграција на младите луѓе, намалувањето на невработеноста и подобрување на условите за работа, а исто така и за целокупниот развој на

Проблемот со задржување и соодветно вработување на младите во руралните средини заслужува да биде главен приоритет, особено на локално ниво.

“Производство на оргранска храна како алатка за рурален развој и создавање на поволни социо-економски услови во пелагонскиот регион“

краткок документ за политики изработен од организациите од Палагониско.

Зголемувањето на уделот на земјоделско производство кое користи одржливи, органски методи на производство не е избор, туку станува неопходност. Едноставно, не може да продолжиме да произведуваме храна во иднина, без да се грижиме за човековото здравје, почвата, водата и биодиверзитетот. Предизвиците се присутни и со нив се соочуваме секојдневно. Од неможност да се набави соодветно семе, немање на мали регистрирани клинции за колене на добиток, немање на доволен број квалитетни консултанти за органско производство, мали количини што го оневозможува пласманот во странство и сл. Меѓутоа, сè поголем е бројот на чинители кои работат на нивно решавање. Пелагонискиот регион нуди поволни услови за развој на органско производство, на растителни, сточарски и пчелни производи и преработки. Органското производство ќе го зголемиме доколку работиме на едукација на производителите, консултантите, потрошувачите. Сите треба да знаат зошто треба да одберат органски пред конвенционален производ, зошто истиот е поскап и кои се бенефитите од вакиот начин на производство. Други насоки за поттикнување на секторот се олеснување на процедурите основане и функционирање на малите преработувачки капацитети, стимулирање на разни начини за поврзување на производителите со потрошувачите и нови начини на промоција на органската храна. Мораме сите да работиме да го искористиме потенцијалот што го поседуваме, но најпрвин потребно е да ги развиеме нашите капацитети за надминување на препреките и развој на целиот систем од производство до консумација.

**„Как да създадем подобра средина
за младите“**

Според нив, во фокус се младите од рурални средини со ограничени можности на територијата на општините Јегуновце, Теарце и Тетово со сосема изразена различност, потребни се посеопфатни истражувања за потребите

и предизвиците кои би биле инклузивни за соодветните средини и севкупно. Образованието на младите, како формално, но особено во делот на неформалното и доживотното учење, е клучна алатка за оспособување на младите. Посебен акцент треба да се стави на поттикнувањето на претприемништвото и иновативноста кај младите. Понатаму, потребна е меѓу-секторска соработка со која би се обезбедил одржлив развој не само на територијата на општините, туку и на здруженијата на младите, младите претприемачи и младите воопшто. Оваа меѓу-секторска соработка може да се постигне со поголема вмреженост на локалните институции, бизнис секторот и невладиниот сектор во проекти кои одделно би решиле некој од проблемите со коисе соочуваат младите. Ваквото партнерството може да придонесе кон побрз и поквалитетен проток и пристап до информациите што младите би биле поинформирани за проектите и програмите за рурален развој и развојот во урбаните средини и какви можности истите нудат. Со ова би се придонело кон подобра искористеност на достапните средства од различни страни, но најмногу од Европската Унија преку ИПАРД II Програмата. Нивната поголема искористеност директно ќе го поттикне развојот на регионот, преку отворање на нови работни места, привлекување на туристи, уредување на руралните населени места и целосно подобрување на животот во нив.

„Подобрување на конкурентноста на локалното производство и одржлив развој“ - краток документ за политики изработен од организациите од северо-источниот регион.

Преобразбата на територијата на ЛАГ “АБЕР 2015” во средина со зголемен квалитет на живот во која е воспоставена и функционира ефикасна и флексибилна економија, како и обезбедени социо-културни услуги, не може да се постигне без вложувања во подобрувањето на институциите, инфраструктурата, човечките ресурси и образовните потенцијали, воспоставување високи стандарди за квалитет и создавање повеќе можности и еднакви услови за учество на луѓето и правните субјекти во заедничкото носење одлуки за развојните политики и споделување на одговорноста за развој помеѓу сите учесници. Ваквата преобразба треба да се спроведе преку организирано, координирано и интегрирано управување на активностите и со вклучување на сите субјекти-засегнати страни во развојните напори поради координација на активностите и споделување на одговорноста при реализација на развојните мерки. При тоа, трансформацијата треба да се спроведува во насока на понатамошен раст на ЛАГ-от преку создавање можности за инвестиции, намалување на разликите во капацитетите на чинителите, отстранување на идентификуваните внатрешни слабости во рамки на ЛАГ-от и мобилизирањето на силните страни за искористување на постојните можности. Потребни се координирани интервенции во поглед на образованието, патната, комуналната и енергетската инфраструктура, поттикнување

на модернизацијата и конкурентноста во земјоделството и општо вложувања во руралниот развој. Ваквите организирани мерки и активности ќе резултираат ЛАГ-от да придонесе кон развиена рурална средина кој создава услови за живот со високи квалитети, согласно потребите на граѓаните и останатите чинителите на ЛАГ-от.

„Зголемување на атрактивноста на руралните средини во Вардарскиот регион:Развој на сертифицирана област с. Бегниште **Патот на органското грозје**“ – краток документ за политики

изработен од организациите од Вардарскиот регион. Според нивните заклучоци малите расцепкани земјишни парцели, ниската родност на лозовите насади, немањето систем за наводнување како и слабата економска моќ на лозарите се недостатоци при постоечкото конвенционално производство кое ги прави лозарите од с. Бегниште неконкурентни во однос на лозарите од пониските делови од Тиквешкиот регион. Овие недостатоците се искombинирани така, што за органското производство претставуваат предности, чие искористување може да придонесе до заживување на локалната економија по разни основи. Територијата на Бегниште е соодветна за екстензивно лозарство, погодно за конверзија кон органско производство. Ваквото пренасочување може да се искористи за поттикнување на атрактивноста на оваа територија, со нова понуда на културни настани и фестивали и поврзување со традицијата. Земјоделците ќе се поттикнат за производството на старите рецепти за производи од грозје (вино, ракија, маџун, слатко со рчели), како и развој на нови иновативни производни од грозје. Преку ефект на успешна приказна, Органско Бегништеможе да се примени во другите региони како модел во кои взаемно се вклучени земјоделците, традицијата и околината. По реализацијата на проектот може истиот да се мултиплицираи во околните села Ресава, Дабниште и Кошани и на тој начин да се создаде една поголема сертифицирана област, која ќе стане препознатлив центар за производство на органско вино и други органски производи од грозје, како и база за развој на локалниот туризам. Во прилог на ова доаѓа и информацијата дека о периодот 1952-1955, селото било седиште на тогашната општина Бегниште, во која покрај селото Бегниште се наоѓале селата Гарниково, Дабниште, Драгожел, Кажани, Куманичево и Ресава. Оваа група на села се идеални за органски реони, доколкусе има амбиции за понатаму.

ФИТОФТОРНИ ГНИЕЊА КАЈ ОРЕВОТ

Пишува: Дипл.Агр. инж. Ванчо Захариев

Оревот како култура за наши услови станува се поатрактивен и позастапен во однос на поблиското минато, кое пред се, се должи на негов локален и глобален недостаток како производ и на појавата на квалитетни и продуктивни сорти и саден материјал од истите по достапни цени. Но како и сите култури, така и тој е подложен на заболувања и штетници кои во просек однесуваат над 10 % од приносот на истиот. Покрај вообичаено распространетите болести за нашите краишта причинувани од познати и вообичаени бактерии, габи и вируси, одгледувачите на оваа култура поради одгледувањето на истата масовно и во масовни насади, често подигнати на несоодветни површини и одгледувани несоодветно, веќе се или ќе почнат да се среќаваат со фитопфторното гниење кај оваа култура, кое во зависност од условите може да делува погубно на помал или поголем дел од растенијата во насадот. На светско ниво кај различни видови сорти и подлоги за калемење на орев се пронајдени различни видови предизвикувачи на фитопфторно гниење кои му припаѓаат на родот *PHYTOPHTHORA*. Од видовите од овој род сврзани со гниење во зоната на коренот, кореновиот врат и стеблото проследувано со умирање на цели растенија најштетен и најраспространет е видот *Phytophthora cinnamomi* кој е одговорен за гниења и смрт и на многу други културни видови. Овој вид се смета за најопасен и најштетен бидејќи го напаѓа оревото растение и при пониска почвена влаж-

ност. Втор по него по способност за причинување на зарази и штетност кај оревот од родот *PHYTOPHTHORA* е видот *Phytophthora citricola*, а има уште многу други видови од овој род кои се одликуваат со помала агресивност и чија значајност се состои во тоа што нивните дејствија го засегаат развојот кореновиот систем зголемувајќи склоноста на растенијата кон еколошки стресови. Важно е да се каже дека видовите од родот *PHYTOPHTHORA* покрај оревот заразуваат и други родови и видови културни и дива растенија нанесувајќи им штета.

СИМПТОМИ

Споменатите и останатите спомнати видови од родот *PHYTOPHTHORA* напаѓаат различни ткива на растението и предизвикуваат појава на различни симптоми. Доколку е нападат кореновиот врат листовите на растението остануваат ситни и пожолтени, се појавува венење и се случува изненадна смрт на растението следена со опаѓање на лисната маса или без опаѓање на лисната и со задржување на свенати-сосушени плодови. По стеблото се појавува истекување на течност со темна боја од створени раковини воглавно во зоната на кореновиот врат од помали (точкасти) или поголеми површини со издолжена триаголна форма (во вид на пламени јазици) од кои е зафатена и кората и површинскиот дел на дрвото под истата. Кај корено-

виот систем симптомите се гниење на најмладиот дел кој е водо-храно вносител на растението. Појавата на симптомите на фитопфторното гниење се одвива со тек на времето при што во почетокот тие можат да бидат невидливи и неоткривливи. Првите симптоми се појавуваат на кореновиот врат проследени со одвојување на ексудат воглавно во основата на стеблото. Потоа следува гниење на најмладата коренова маса, па изумирање на камбијалниот дел претежно во основата на стеблото, појава на смола и на крај умирање на растението. Треба да се каже дека може да се има сличност со симптоми предизвикани од други причинители како што се недостиг или вишок на вода, оштетувања од инсекти, бактериски заболувања па поради тоа за точно определување дека причинителот е од родот *PHYTOPHTHORA* потребно е лабораториска анализа. Штетноста од ова заболување се должи на изгнијување (скапување) на најмладиот и најзначајниот дел од кореновиот систем проследен со појава и тек на горенаведените симптоми, а резултира со појава на недоволна снабденост со вода и храна на растението кое води кон изненадна или одложена смрт при што изненадната смрт се среќава почесто преку летото. Видот *Phytophthora cinnamomi* се тврди дека е причинителот на изумирање проследувано често со изненадна смрт на оревовите растенија преку летото при што забележливо е дека лисната маса останува на круната со јасно изразена нејзина дехидрираност.

СИМПТОМИ ОД ЗАБОЛУВАЊЕ ПРЕДИЗВИКАНО ОД ГАБИ ОД РОДОТ *PHYTOPHTHORA*

Текот на одумирање од овој вид е проследен со појава темнокафеава до црни повредени места, претежно во зоната на кореновиот врат од кои – од тие кои се влажни истекува течност-ексудат. Зафаќањето на ореовото дрво и појавата на симптоми од овој паразит може да оди во висина од 1,8 метри. Видот *Phytophthora citricola* како што спомнато погоре во текстот своето штетно дејство го изразува преку оштетувања на кореновиот систем причинето од гниење на најмладиот дел на кореновиот систем со што му се уништува всмукателната моќ на храна и вода на растението кое понатаму води кон изумирање и умирање на ореовите растенија, со понекогаш и пребродување од страна на истите доколку растенијата имаат или смогнат поголема одбранбена моќ.

ПРЕВЕНТИВА И СУЗБИВАЊЕ

Бидејќи се уште не се створени видови, хибриди и подлоги за калемење од родот *Juglans* (Орев), доволно отпорни на болеста, потребно е превентивно да се делува со цел растенијата во текот на нивниот производствен век да имаат соодветни услови за живот и да се во добра здравствена состојба. Почвата каде ќе се подигне насадот со своите физички и хемиски особености да одговара за одгледување на орев. Треба да се обрати внимание да не се допушта превлажнетост на истата како важен услов за појава на ова заболување. Кореновиот систем никогаш не треба да бидат изложен повеќе од 18 часа во презаситена со вода почва. Иако причинителите на ова заболување можат активно да проникнуват во растението и без да има наранувања по истото, сепак раните значително ја зголемуваат можноста за зараза, па затоа резидбата на растенијата треба да се извршува во суво време за да може направените рани побрзо да се осушат и зараснат и наранувањата правени со резидба, обработка на почвата и од разни видови штетници, треба да настојува да се сведат на минимум. Од хемиски средства во интернет публикации се споменуваат: Калиум фосфит (калиум фосфонат) K2 (PHO3),

како биоразградлива материја. Исто така, може да се користи калциум и магнезиум фосфонат. Примената на овие соединенија се одвива во неколку наврати преку системите за наводнување или преку лисната маса по нејзиното оформување со посебна важност на третман пред самото нејзино опаѓање со кое ќе се овозможи значаен внес на препаратите во телото на растенијата.

Други активни материи кои се спомнати во сузбивањето на оваа болест се: 1. fosetil-aluminium, препа-

рати (Aliette flesh WG, Fostonic 80 WP) и 2. Etridiazole-препарати (Terrazole 35 % WP, Terrazole 48 EC).

Взаемната примена на превентивни мерки и на овие и други хемиски средства ќе допринесе за сузбивање или контролирање на болеста во насадот.

Последици и штети од климатски промени кај овошните растенија

Пишува Проф.др. Марјан Кипријановски

Климатските промени може да бидат изразени кај различни метеоролошки елементи. Секоја промена на климатските параметри предизвикува специфични дејства кои во наши услови кај овошните растенија причинуваат негативни последици со различен интензитет, а штетите предизвикани од нив може да бидат директни или индиректни.

Зголемување на средно дневните температури во зимскиот период предизвикува пореметување во физиолошкото мирување на овошните растенија, незадоволување со потребен број часови на ниски температури, лош развој на цветни пупки-слаба рецептивна способност на толчникот, лошо оплодување и намалување на приносот

Зголемување на средно дневните температури во рана пролет рано започнување на вегетација и цветање што предизвикува пред се индиректни штети по овошните насади изразени во:

- Зголемување на ризикот од доцни пролетни мразеви
- Подолга вегетација и зголемен број на пестицидни третмани и зголемена потреба од вода за наводнување
- Порано созревање на плодовите-последници кај јаголба бидејќи индиректно се намалува квалитетот на плодовите
- Потреба од подолг период на чување на плодовите од јаголба во ладилници со што се зголемуваат трошоците

Климатските промени изразени преку неспецифичните високи температури во текот на пролетниот период

предизвикуваат се порана вегетација на овошните растенија. Пред 20-30 години сортата јаголба ајдаред во ресенскиот регион просечно имаше почеток на цветање околу први мај, а во последните неколку години речиси редовно започнува со цветање околу 20 април. Ова значи за 7-10 дена порано. За овие десет дена е всушност зголемен ризикот од нанесување на штети од доцни пролетни мразеви. Имајќи ја предвид тенденцијата на климатските промени се предвидува дека во иднина вегетацијата ќе започнува уште порано.

Доцни пролетни мразеви- територијата на нашата земја претставува транслокациона зона каде што настанува судир на медитеранска и континентална клима. Тука честопати се јавуваат пробиви на топли или ладни воздушни маси кои се причина за појава на нагли промени на температурата на воздухот. Затоплувањето на почетокот на пролетта предизвикува почеток на вегетацијата и цветање на растенијата, а со наглата промена на времето се појавуваат негативни температури кои ги оштетуваат цветовите или заврзаните плодчиња. Во овој регион доцните пролетни мразеви отсекогаш биле присутни и нанесувале штети во овоштарското производство, но порано нивната зачестеност била помала. Така во периодот 1968-1993 година, силни пролетни мразеви кои нанеле штета на овошните насади се појавиле пет пати или во просек на секоја петта година. Во последните две и пол декади глобалната промена на климата се повеќе се манифестира и во овој дел, што резултира со многу почеста појава на доцни пролетни мразеви кои нанесуваат огромни штети во овоштарското производство. Во овој период до-

цни пролетни мразеви кои нанеле штети во овоштарското производство се појавиле дури девет пати. Дополнително, доцните пролетни мразеви во последниот период траат подолго време, со што се нанесуваат уште поголеми штети во овоштарското производство.

Во последните неколку години доцните пролетни мразеви и другите климатски непогоди предизвикуваат огромни штети во овоштарското производство. Направените штети може да се констатираат доколку се анализира состојбата со производството на овошје по години, но и количините на извезени плодови и девизниот прилив од пласманот на плодовите од нашите извозно ориентирани овошни култури.

Топлотни бранови, зголемување на екстремните температури и средно дневните температури во летниот период

-Климатските промени во текот на летните месеци предизвикуваат честа појава на екстремно високи температури со долготрајно дејство т.н.топлотни бранови, проследено и со долготрајна суша, кои предизвикуваат пореметување на голем број физиолошки процеси кај растенијата, односно стрес кој пак меѓудругото е причина за проблематично диференцирање на цветните пупки (дупли плодници), кои се причина за заврзување на двојни плодови со што во голема мера се намалува квалитетот

на плодовите.

Екстремно високите температури се честа причина за оштетување на плодовите од изгореници, што пак директно влијае на намалување на приносот и квалитетот на плодовите од голем број овошни култури.

Зголемувањето на средно дневните температури во летниот период е причина за голем број процеси со кои се влошуваат условите за нормален развој на растенијата.

Зголемување на евапотранспирацијата кај растенијата што пак предизвикува поголема потрошувачка на вода од почвата.

Продолжување на сезоната на наводнувањето со што се предизвикува зголемена потреба за вода за наводнување со која ќе се задоволат потребите на растенијата. Голем број автори потребата за годишна количина на врнежи за одредена култура ја одредуваат врз основа на средно дневната температура во периодот на формирање на плодовите, односно во периодот мај - септември.

Податоците за климатските услови во преспанскиот регион ни укажуваат дека средно дневната температура за периодот мај-септември за периодот 2004-2010, изнесува 18.5 Целзиусови степени. Следејќи ги препораките на споменатите автори, потребите од врнежи за овој регион, во овој период, изнесуваат околу 900 mm. Средно дневната температура на воздухот во истиот регион во периодот мај-септември 1970-2000 година изнесувала 16.2 Целзиусови степени. Ова пак говори дека во тој период биле потребни околу 720 mm годишни врнежи. Од овде произлегува дека како резултат на глобалното затоплување, за одржување на потребното ниво на влажност во почвата во насадите од јаболка, се зголемуваат потребите од врнежи, во случајов за преспанскиот регион во просек за околу 180 mm. Ако имаме предвид дека климатските промени предизвикуваат зголемување на температурата, а истовремено врнежите остануваат на исто ниво или пак се

намалуваат, тоа ни укажува дека во иднина недостигот на вода за овошните насади уште повеќе ќе се зголемува, што пак го наметнува императивот за зголемување на количините на вода за наводнување.

Порано созревање на плодовите - зреењето на плодовите е тесно поврзано со времето на цветање, но и со средно дневните температури за периодот по цветањето. Една од ориентационите методи за утврдување на бербената зрелост на плодовите е бројот на денови од полно цветање до зреење. Оттука пораното цветање значи и порано созревање на плодовите. Пример: јаболко златен делишес во наши услови созрева за околу 150 дена после полното цветање. Друга ориентациона метода за утврдување на зрелост е температурна сума од полно цветање до созревање на плодовите. Плодовите од сортата златен делишес созреваат кога ќе се насоберат околу 2800 степени температурна сума сметано од денот на заврзувањето на плодчињата (температурна сума=број на денови помножен со средно дневна температура). Според овие параметри, повисоките летни температури автоматски значат и порано созревање на плодовите. За најголем број сорти јаболка, па и други видови овошје кое е наменето за подолго чување, во наши услови пораната берба остава негативни последици по производството. Пораното зреење значи потреба од берба на потопло време, со што се намалува складишната способност на плодовите, а од друга страна се продолжува периодот за чување на плодовите во ладилници, што пак директно е причина за поскапување на чувањето и генерално за производството.

Зголемување на интензитетот на светлината-интензитетот на светлината, особено на ултравиолетовото зрачење, проследено и со високи температури, се честа причина за сончев пригор кај плодовите, а кај некои култури и пригор на листовите. На овој начин се предизвикуваат директни штети на квалитетот на плодовите, но и индиректни штети кои настануваат како последица на уништувањето на лисната маса на растенијата. Според

нашите досегашни сознанија, овој вид штети во нашите насади се доста чести, особено во централните и јужните производни региони. Кај крушите сончевиот пригор кај плодовите во поедини години, кај некои сорти достига до 30%, кај јаболката до 50%, кај праската и сливата до 5% и.т.н.

Зачестена појава на град-како што е и погоре истакнато врнежите од град може да предизвикаат огромни штети по овошните култури. Ин-

тензитетот на штетите зависи пред се од фенофазата во која се наоѓаат растенијата. Како резултат на климатските промени во последните години, во нашите производни региони, појавата на град е многу почеста, врнежите се со поголем интензитет и со поголем опфат на површини. Ваквата состојба, речиси секоја година, во поедини региони предизвикува огромни штети кај овошните насади, често на ниво на елементарна непогода, што пак ја наметнува потребата од примена на соодветни мерки за заштита. Поради спецификите на овошните насади, врнежите од град, покрај директни штети причинуваат и индиректни штети, изразени во намалување на степенот на диференцирање на цветните пупки, зголемена осетливост на ниски температури, послабо заврзување на плодовите и помал принос во наредната вегетација и слично.

Текстот е извадок од публикацијата „Адаптирање на овоштарското производство кон климатските промени“.

Таб. Последици од град (26 јули) во насад од круша, сорта виџамовка, (Кипријановски, 2016)

Статус на насадот во однос на заштита од град	Прираст на стеблото,мм		Број на плодови од прва класа по овошка		Принос по хектар, t			Индекс
	Прва година	Втора година	Прва година	Втора година	Прва година	Втора година	Вкупно	
Незаштитен	4.26	4.93	2.5	50.8	1.4	29.11	30.51	40.5
Заштитен	5.20	4.52	50.9	78.4	33.70	41.60	75.30	100

ИМАМЕ ЗЕМЈА –БОГАТСТВО, СЕКОГАШ Е ПОДОБРО ДА СИ БИДЕШ СВОЈ ГАЗДА

Работи рамо до рамо со нејзиниот свекор, додека нејзиниот збор важи исто колку неговиот, иако постарите уживаат посебна почит. На 5 хектари одгледуваат бостан, а на 2 диња- моментално нивните најплодотворни гранки.

Пишува: Искра Коровешовска

Триесет и шест годишна мајка на три деца, сопруга, земјоделец – дипломиран агроном инженер енолог, истовремено нежна, мила, ама и борбена, вредна, инвентивна, вака во една реченица може да се опише Јулијана Велковиќ, од село Пепелиште, жената која земјоделското стопанство го води заедно со нејзиниот свекор. Рамо до рамо, додека нејзиниот збор важи исто колку неговиот, иако постарите уживаат посебна почит. На 5 хектари одгледуваат бостан, а на 2 диња, моментално нивните најплодотворни гранки.

– Работиме со договор, се слушаат сите страни рамноправно, даваме предлози, ако е издржан се прифаќа, ако има некаква „дупка“, гледаме дали може да се реши, а ако не, се предлага нешто друго, вели Јулијана. Не и е лесно оти земјоделието е мачно, ама желбата за успех во комбинација со вложените пари и време на нива, како и трите деца кои треба да се изведат на вистински пат не и дозволуваат „да крене раце“.

„Децата ми се мотивација, нема да се откажам“

Патот до Пепелиште од Скопје е околу 1,5 час, но последните триесеттина минути се буквално по земјен, неасфалтиран, ако може да се нарече – пат. Во негово асфалтирање веројатно не се инвестира оти паралелно се гради мост со кој патот до селото ќе се сведе на само неколку минути, ама уште не е готов: се работи долго, бавно и не се гледа крајот.

– Не знаеме веќе на кој начин да се обратиме и кому за да не чујат и забрзаат со работата, оти купците си ги губиме само заради тоа што не чини патот, ни раскажува Јулијана откако не пречека во близина до нивата каде целото семејство веќе береше бостан со полна пареа. Околу нас само празни ниви, а земја прекрасна. „Има ли други жени земјоделки?“ прашуваме љубопитно.

– Тешко е за младите жени да се решат, се повеќе се откажуваат, 2-3 сме во селото што работиме, другите се преориентираа на друга работа...И, гледате какво е полето празно, дрвца исушени, неизорани ниви, и си велат „подобро ќе работиме за 20 илјади негде во фирми, барем само 8 часа се“. Земјоделството значи работа и 16 часа на нива, а потоа жената и дома

Фотограф: Благојче Најдовски

ја чекаат обврски. Но, јас сум позитивна, не му давам ни на свекор ми да се разочара, а децата ми се мотивација. Само за нив се борам. И додека можам ова ќе го правам, вели Јуле сигурна во себе. Уште кога стапнала во домот на сопругот затекнала земјоделење. Иако нејзиниот свекор работел до пред 10- тина години во водостопанство, земјоделието секогаш му било примарна дејност.

– Се проширивме во меѓувреме. Имаме ниви под концесија. Имаме лозје, имаме овоштарник..., раскажува Јулијана.

За сега најмногу резултати гледа во одгледувањето на бостан и диња. Изгледаат зрели и здрави, те мамат со изглед. А веќе приколката од трак-

торот е натоварена. Ова го завршиле 16-годишниот Стојан, 13-годишната Викторија и најмалиот Ранко- кој има само 5,5 години, и свекорот и свекрвата. Сите до еден љубезно и достоинствено не пречекаа, гордо носејќи ја земјоделската мака на грб и во длабочината на насмевките на нивните лица.

-Сите имаме одредена обврска, значи, свекор ми го бере бостанот, свекрва ми подава на син ми, тој ми го потфрла мене горе, јас редам во приколица, девојчето вози, вели Јуле и додава дека успеваат да заработат за скромно но не оскудно живеење.

- Не должиме никому, од заработката стигнува само за леб, а летен одмор не можеме да си дозволиме. Имено, бостанот се бараше кај нас, насадивме и одгледуваме, сега има и повеќе од што очекувавме. Нивата е полна, а сето стои. Можеме дневно да береме по околу 100 – 200 тони бостан ние само 5 вадиме. Пласман нема. Но не се откажуваме, ќе дојдат и многу подобри денови, а набавивме и приклучна механизација и се што ни е неопходно за културите што ги работиме, раскажува со гордост Јуле.

Лидер на студискиот кружок на НФФ за производство на маџун

Оваа жена земјоделка е и лидер на студискиот кружок направен од Националната федерација на фармери, за производство на маџун.

- Благодарение на НФФ бев на обука и доколку ја набавам потребната механизација за производство ќе се проширам и во овој дел. Оти едно е кога правиш во домашни услови, а друго е на посовремен начин – кој е и полесен: со казани за варење и прецедување на грозје ... Отворена сум за се, се што е ново сакам да го пробам, не знам дали ќе успеам, но вреди да се проба, насмеана порачува Јуле, иако сонцето веќе е директно над нас и пробива дури и преку капите и долгата бела облека. За неа тоа не е причина за нервоза или умор, напротив, веќе размислува да аплицира за грантот од 3000 евра што ќе им се да-

ваат на руралните жени. Вели до сега нема искористено ниту една мерка за стимулација, единствено нејзината свекрва преку мерката за враќање на 50 отсто од сумата за набавка на механизација, купила трактор и тоа со доплата. А успеала и да купи и атомизер.

-Им порачувам на младите жени: Имаме земја –богатство. Секогаш е подобро да си бидеш свој газда, нема подобро од тоа сама да станам и да си го испланирам денот, да изработам и да заработам нешто, оти трудот мора да си го цениме. Се е подобро кога сама ги заработуваш и имаш право да ги испланираш парите. Жените покажале дека многу можат, вели Јуле додека го фрла и последниот бостан во приколката. На неа собира 2 тони бостан, за кои семејството Велковиќ ќе земат само околу стотина евра.

-Звучи демотивирачки знам, но секогаш работата и трудот се исплатат, вели Јуле и пак е насмеана. Не испрати како што не дочека, позитивна и со лице без израз на умор на него. Му порача на министерството за земјоделие да си ја врши работата и посака да се отворат грантови за винарство. Едно од нејзините соништа е да има сопствена мини-винарија.

Како тече производството на бостан?

Бостанот што го сади семејството Велковиќ е калеман, иако претходно саделе на семка – значи домашно производство. Се одлучиле за оваа варијанта, оти калемениот бостан не го напаѓаат болести, што инаку удираат во коренот и дури може да го сотрат целиот плод – буквално преку нок.

-Во почетокот на март месец полниме ќесиња, потоа се ставаат семките, па сето се става под фолија -му треба топлина и повремено наводнување за да пророти семето. И во мај месец веќе се изнесува на поле. Но во нашиот регион, на нашата температура не успева бостан на семка, па затоа садиме калеман бостан веќе 3-4 години по ред. Си набавуваме семе - сорта што ние ја сакаме и ни калемат калемари. Тоа значи, нивна е

првата фаза полнење ќесиња, а ние си плаќаме по 10 денари од садник, плус семето што им го носиме. Садиме во месец мај. За оние кои сакаат под најлон, процесот е поставење првин црн најлон, се прават дупки каде што треба да стои коренот, и доколку е во затворен простор се ставаат дрвени прачки. Потоа, одозгора се става друг прозиран најлон за да има топина и светлина. Но ние садиме само на отворено, не работиме на тој принцип, објаснува детално Јулијана. Вели дека ако сакаме производството да бидне порано, се сади на почетокот на мај, ако не, тогаш во вторите две недели.

-Садиме наизменично, малку еден ден, па после 3 пак, значи кога ќе дојде до зреење да не созрее целиот наеднаш, за да не можеш да стигнеш да го набереш. Наводнуваме со отворен систем, од канал, со агрегат -систем капка по капка. Секако, трошоците се поголеми оти плаќаме и користење на каналот, и плус имаме трошоци за нафта. Но поливање мора да има, скоро секој ден. Ние поливаме преку еден ден, по 6-7 часа, раскажува Јуле.

На крајот кога бостанот ќе се собере, нивите се чистат од цревата што се користени за наводнување, кои следната година се повторно употребливи.

БОРБА ПРОТИВ СУШАТА ВО ОВОШТАРСТВОТО СО УПОТРЕБА НА ВОДОЗАДРЖЛИВИ МАТЕРИИ

Пишува: Проф. др. Марјан Кипријановски

Како превентивна мерка за борбата против сушата во овоштарството може да се користат одредени материји кои имаат способност за задржување на влагата во почвата. Овие супстанции имаат способност да впиваат голема количина на вода и не дозволуваат нејзино губење преку евапорацијата или истекување. Заедно со водата се врзуваат и хранливите материји и не се дозволува нивно испирање во услови на вишок на влага, а истите заедно со водата стануваат достапни за усвојување од страна на кореновиот систем на растенијата. Дополнително ваквите материји имаат способност да ја апсорбираат влагата од воздухот, претворајќи ја на тој начин во почвена влага, која може да ја користат растенијата. Од овој тип на материјали за земјоделството се достапни хидрогел (агрогел) и зеолит (зеолит).

Хидрогел (Агрогел) претставува органски чист полимер од скроб со различна големина на гранулите. Има голема моќ на впивање на влага.

По впивање на водата хидрогелот создава желатинизирана маса од која растенијата може да ја апсорбираат водата. Хидрогелот ја впива капиларната влага од почвата, атмосферската влага од воздухот, а во себе ја акумулира и вишокот на водата заедно со хранливите материји кои се користат при наводнувањето

или фертиригацијата. Способноста за задржување на влагата изнесува сто пати повеќе од неговата тежина, односна над 150 пати повеќе во однос на честичките од глина. Во земјоделството хидрогелот може да се користи во сите видови на почви и за сите земјоделски култури. Се препорачува за употреба во аридни и полуаридни региони. Во почвата се внесува пред садењето на растенијата, а може и да се меша заедно со супстратот во кој се одгледуваат растенијата.

Во овоштарството хидрогелот се користи пред садењето на садниците нанесувајќи од гранулите во дупката, 20-30 грама по садно место. На корените од новопосадените садници им обезбедува константно снабдување со влага, избегнувајќи го стресот, кој често може да предизвика и сушење на младите растенија, особено садниците после садењето, што настанува при недостиг на влага во почвата. Способноста за задржување на влагата ја зачувува четири до пет години по апликацијата и за тој период придонесува за подобро искористување на влагата од почвата од страна на растенијата. Во постоечки насади може да се внесе во почвата во неколку дупки околу стеблото на длабочина од 20-30 см во количина од 30-40 грама по овошка. Хидрогелот нема токсичност за растенијата, а со текот на времето се раствора на нетоксични елементи така да не ос-

тава никакви негативни последици за почвата. Користење на хидрогелот ги дава следните предности:

- ја конзервира водата и го намалува непродуктивното губење на влагата од почвата
- се намалува фреквенцијата и бројот на наводнувањето во текот на сезоната
- ги заштитува хранливите материји од испирање кои се користат при фертиригацијата
- ја апсорбира вишокот на влагата со што ја подобрува аерацијата на почвата
- континуирано ги снабдува растенијата со вода и хранливи материји
- се подобрува микробиолошката активност во зоната на кореновиот систем на растенијата
- влијае врз подобрувањата на приемот и порастот на садниците по садењето
- го намалува стресот од недостиг на вода кај растенијата кој се јавува во топлиите денови
- влијае на продуктивноста на растенијата и квалитетот на плодовите и др.

Текстот е извадок од публикацијата „Адаптирање на овоштарското производство кон климатските промени“.

Табела Влијание на агрогел врз развој и плодносење на јаболка, сорта Пинова на подлога М26

Варијанта	Прираст на напречен пресек на стеблото (вкупно 1-4 година), cm ²	Принос 2-4 година, kg/овошка	Просечна маса на плодовите, g
Контрола	5.81	20.90	114
Агрогел	5.98	21.73	127

ПОДИГАЊЕ НА МАЛИНОВ НАСАД

Пишува: Димче Дамјановски

Клучниот двигател на раст во на земјоделското стопанство е продуктивноста на производството на земјоделските култури, која што директно зависи од просечните приноси по хектар земјоделски површини. Според податоците од Структурното истражување на земјоделските стопанства, вкупниот број земјоделски стопанства во Република Македонија изнесува 178 125. Просечно, едно земјоделско стопанство користи 1.80 хектари земјоделско земјиште. Според овие податоци, оној кој има повеќе земја може да се справи со производство на земјоделски култури и да обезбеди позитивен економски биланс на земјоделското стопанство. Но, земјоделските стопанства кои стопанисуваат со помалку од 2 хектари земјоделско земјиште не можат да си дозволат економски развој. Затоа фокусот треба да се насочи кон одгледување на високопрофитни

култури, од кои со релативно мала земјоделска површина ќе може да се обезбеди пристојно да се живее. Една од ветувачките култури која може да ја огледуваат нашите земјоделци е малината.

Пред да се започне со подигање на насад со малини земјоделецот треба да направи планирање на ресурсите кои треба да ги ангажира од периодот на садење на садниците и следните три сезони. Клучни елементи за подигање на нов малинов насад и добивање на високи приноси кај малината се:

- 1.Избор на соодветна локација за подигање на насад
- 2.Соодветна подготовка на почвата
- 3.Избирање на соодветен датум за сеидба

- 4.Избор на здрава (сертифицирана) садница
- 5.Густина на садење (модел на одгледување)
- 6.Исхрана на растението,
- 7.Заштита на насадот и

8.Наводнување. Малината има повеќе предности од другите овошни култури. Лесно е да се одгледува и почнува да плодони во втората година по сеидбата додека во третата година достигнува целосен род. Плодот зрее во јуни и јули кога на пазарот нема доволно свежо овошје и е погодна за консумација како свеж плод или може да се замрзне и користи во текот на целата година.

Агротехнички операции за подигање и одржување на насад со малини

Прва година 2109 подигање на нов насад	Јан.	Феб.	Март	Април	Мај	Јуни	Јули	Август	Сеп.	Окт.	Ное.	Дек.	
			Пред култура/Угар						Подготовка на почвата за сеидба, набавка на зрели садници, сеидба на садници, зазимување				
			Можна појава на мраз				Високи температури			Можна појава на мраз			
	Период на мирување			Период на вегетација								Период на мирување	
Прва година 2020 по садење	Јан.	Феб.	Март	Април	Мај	Јуни	Јули	Август	Сеп.	Окт.	Ное.	Дек.	
			Плитка култивација во редовите	Појава на млади леторасты		Интензивен вегетативен пораст на младите ластари			Зазимување на едногодишните ластари и спуштање на земја				
				Поставување на потпорни столбови	Одстранување на старите родни гранки	Поставување на систем капка по капка и аплицирање на азотни губрива	Поставување на жица и прицврстување на родните ластари						
				Меѓуредова култивација или мулчирање				Наводнување					
				Заштита на насадот од болести и штетници									
			Можна појава на мраз				Високи температури			Можна појава на мраз			
Прва година 2021 Плодносоње	Јан.	Феб.	Март	Април	Мај	Јуни	Јули	Август	Сеп.	Окт.	Ное.	Дек.	
			Селекција на здрави ластари (кроење) и врзување на жица	Интензивен раст на ластарите и поставување на попречни жици за фиксирање на родот и подготовка за берба		Берба (Бербата често трае од 20-30 дена зависно од местоположбата, надморска висина и др.)		Интензивен раст и нега на едногодишните ластари (они се носители на родот во наредната година)		Зазимување на едногодишните ластари и спуштање на земја			
			Плитка култивација во редовите	Ретчење на родните ластари	Наводнување и меѓуредова култивација или мулчирање								
			Заштита на насадот од болести и штетници и редовно губење (според програма)										
			Можна појава на мраз				Високи температури			Можна појава на мраз			

Одгледување на бел слез

Пишуваат: Проф. д-р Звезда Богевска, Проф. д-р Маргарита Давитковска

Значење: Белиот слез е една од најстарите лековити растенија. Се смета дека потекнува од земјите околу Каспиското, Црното и источните делови на Средоземното море. Во многу земји на западна и средна Европа се одгледува поради коренот, листот и цветот кои се употребуваат за медицински цели. Слузта е главна лековита состојка на слезот и најмногу ја има во коренот, па потоа во листот и цветот. Се употребува во народната медицина, но и во кондиторска индустрија за производство на бонбони, гуми за цвакање и др..

Морфологија

Белиот слез е повеќегодишно зелјасто растение со впечатливо стебло и убави цветови. Коренот е разгранет и месест. Од надворешната страна со бледо жолта, а во внатрешноста со бела боја. Има добро разраснати секундарни жили. Вкусот е сладок поради присуство на прости и сложени шеќери. Стеблото е разгрането зелјасто кое подоцна одрвенува во основата. Височината на стеблото изнесува 1-2m. Стеблото е покриено со фини едноклеточни влакненца. По должината на стеблото спирал-

но поставени избиваат листовите. Листовите во основата се крупни и малку набрани, а на врвот поситни и издолжени. Листовите имаат срцеесто до издолжено јајчест облик со заострен врв по рабовите силно назабени со должина 5-10cm зависно од положбата на стеблото. Покриени се со густе нежни влакненца така што листовите добиваат сребренеста бела боја. Во пазувите на листовите во горниот дел од растението се формираат по неколку убави и крупни цветови со бела до бледо розева боја. Венчето се состои од пет ливчиња. Плодот е шизокарпиум. Семето е округло силно сплескано со кафена боја. Апсолутната маса изнесува 3-5 g.

Услови и начин на одгледување

Белиот слез е растение на континентална клима. Добро се развива на умерено влажна и топла клима. Добро ги поденсува ниските температури за време на зимата. Има умерени потреби за влага. Најдобро успева во краеве со годишно минимално количество на врнежи од 600 mm. Има потреба од влажни, длабоки и лесни почви со подземни води на 2-3 m. На

исто место останува две години. Како двогодишна култура се одгледува во плодород обично после окопни култури. Добри преткултури се и стрни жита. На исто место се одгледува после 4 години.

Обработка на почвата

За белиот слез се практикува длабока есенска обработка на почвата (30-50cm), бидејќи развива моќен коренов систем. Ако преткултури се стрни жита, веднаш после жетвата се практикува заорување на стрништето. При есенска сеидба или садење, веднаш после основната обработка се практикува предсеидбена обработка.

Ѓубрење

За одгледување на бел слез се применуваат органски и минерални ѓубрива. Органските ѓубрива (30-40 t/ha) се применуваат кај преткултурата, додека минералните ѓубрива се додаваат при основната обработка околу 80-110kg/ha P2O5 и 100-120 kg/ha K2O, а азотот се додава за време на вегетацијата како прихрана (60-80 kg/ha N).

Размножување

Белиот слез може да се произведе со директна сеидба, производство на расад и со делење на коренот.

Директна сеидба

Најекономичен начин на производство на поголеми површини е директна сеидба. Најсигурна е есенска сеидба (ноември, декември), иако се користи и пролетна сеидба во март. Сеидбата на семето е на растојание 60-70 см меѓу редовите на длабочина од 1-2 cm. Семето споро никнува после 3-4 недели најчесто напролет. Семето на слезот се меша со семе од култури кои брзо никнуваат, а истовремено се меша со песок поради рамномерна сеидба. За сеидба потребни се 6-10 kg семе зависно од крупноста и чистотата.

Производство на расад

Расадот се сее во ладни леи касно на пролет најдоцна до јуни. Се сее во подготвени леи омашки или во редови на растојание од 15-20cm. За 1m² потребно е околу 8 g семе. Никнува за 20 денови, а негата на расадот е иста како и останатите култури. Се расадува кога расадот е во фаза на 5-6 листови и височина од околу 10-12cm. Се расадува на постојано место во септември или октомври во редови на растојание 50-70 x 30cm. Садењето се изведува рачно на однапред означени редови. Од 1m² ладна леа се добиваат околу 300 растенија за расадување.

Делење на коренот

Се практикува на мали површини за селекциони и домашни потреби. За време на пролетта или есента, се земаат делови по должина на коренот и се трапат во подготвено тло. Следната пролет или есен изданоци-

те се вадат и се садат на одбрано место во претходно направени бразди на длабочина од 5 до 10 cm. Исто така, може да се трапат и вкоренуваат т.н. есенски изданоци од главата на коренот. Обично се долги 4-7cm и лесно се отстрануваат со нож при вадење на коренот. Се трапат така што изданоциот да биде 1-2cm над површината на почвата. Растојанието на изданоците во трапот може да биде 2-3cm. За време на зимата изданоците се покриваат со слама за заштита од мраз. На пролет се вадат и садат на постојано место.

Нега

Во текот на вегетацијата се применуваат следниве мерки на нега: култивирање, окопување, проредување, прихранување, заштита од болести и штетници и наводнување. Во текот на вегетацијата потребни се 3-5 култивирања, зависно од типот на почвата и заплевеноста. Првото култивирање е месец дена после сеидбата кога се покажуваат редовите, а секое следно на 3-4 недели. Окопувањето е после култивирањето во редовите на растенијата. Се проредува во фаза на 3-4 листови при директна сеидба и при густ посев на растојание од 30cm меѓу растенијата во редот. Во текот на вегетацијата се прихранува 2 пати со првите две култивирања со 30-40kg/ha азот. Белиот слез најчесто го напаѓа рѓата од редот на *Ruscinia*. Најчесто ги напаѓа листовите, а се спречува со превентивно прскање со фунгициди на база на манкозеп. Од штетниците го напаѓа бувачот (*Halticinae*). За негово сузбивање се употребуваат препарати на база на орғано-фосфорни соединенија. Наводнувањето се применува во сушни години и најчесто се применува во почетните фази на раст и развој за подобар развој на растенијата.

Жетва

Коренот се вади на есен (октомври-ноември) или на пролет (март). Извадениот корен се чисти од почва и веднаш се мие со вода. Потоа се пренесува во просторија каде што се сече на повеќе делови (на околу 10cm должина). Така подготвениот корен се суши во сушара на температура од 45°C. Добро исушена суровина е со бела до бледојолта боја. Од 3-4 kg свеж корен се добива 1kg исушена суровина. Освен коренот кој се вади првата (од расад) или втората година (директна сеидба) се берат и листовите и цветовите. Листовите се берат повеќе пати, а најдобро е за време или пред самото цветање. Во првата година смее да се бере само 1/3 од листовите со цел да не се намали приносот и квалитетот на коренот. Се берат здрави и неоштетени листови. Односот на свежи и суви листови е 6:1. Цветовите се берат при сончево време кога се потполно отворени. Листовите и цветовите веднаш се сушат во сушари на околу 50°C. Од 1 ha може да се добие 1000-1500kg сув корен, 1000kg сув лист, 80-150kg сув цвет. Приносот на семе изнесува 200-500kg/ha.

ЛИМУЗИН (LIMOUSIN) ГОВЕДА

Пишува:

Проф. Д-р Гоко Буневски,

Во Македонија од оваа година веќе постојат неколку фармери од Пелагонискиот и Југо-источниот земјоделски регион кои се заинтересирани за увоз на Лимузин и Салерс говеда во нашата земја. Истите веќе се во контакт со партнерите на KBS GENETIC од Франција, кои се лидер за Лимузин расата во Франција, како и преку нивните координатори за Југоисточна Европа со седиште во Хрватска (Limousin Club Croatia). Од 2010 година веќе се основани Здруженија на фармери за Лимузин и Салерс раси говеда во Хрватска, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Србија, каде веќе се добиени солидни резултати кај овие гојни раси, како на плодни, така и на запустени земјоделски површини во ридско-планинските предели. Од оваа година се надеваме дека и во нашата земја ќе се увезат, благодарение на пројавениот интерес на наши фармери.

ОПШТИ КАРАКТЕРИСТИКИ ЗА РАСАТА:

Лимузин е француска гојна раса говеда, наменета за производство на квалитетно месо. Лимузин говедата имаат еднобојна црвена боја (од светла до темно црвена боја), со посветли нијански од внатрешноста на нозете, на муцката и околу очите, не се дозволени никакви бели полиња на телото ниту пак непигментирани слузници со розе боја, имаат релативно кратка,

компактна глава, со широко чело, а ако имаат рогови, тие се во правец благо напред и со краевите нагоре, имаат фина градба на коските, имаат изразена мускулозност, особено во задниот дел од телото, имаат долги, слабо закосени и широки сапи, што овозможува лесно отелување, постојат обезрожени и генетски шути Лимузин говеда, имаат добра отпорност на надворешните услови, со добра плодност и долговечност, имаат лесно отелување и добра виталност кај телињата, мајките имаат доволна млечност за добар развој на телето, со одличен мајчински инстинкт, имаат цврсти нозе, тенка и еластична кожа, со светли и цврсти папци (чапунки).

Екстериерни мерки и тежина:

КРАВИ: се тешки 650 до 800 кг и висина на гробен од 132 до 143 см, БИКО-ВИ: се тешки 950 до 1100 кг и висина на гробен од 137 до 150 см, ТЕЛИЊА: со породна тежина кај машки од 39 кг, а кај женски од 36 кг, и тежина на 365 дена возраст: кај машки од 400 до 450 кг, а кај женски од 340 до 375м кг.

Зашто Лимузин?

Има многу причини, а еве некои од нив:

1. Произведува препознатливо за пазарот надпросечно квалитетно месо, во многу земји во светот, 2. Поло-

винките од Лимузин говеда се без конкуренција најдобри (многу низок % на коски и отпадок, со квалитетно месо кое го бара пазарот), 3. Кравите лесно се отелуваат (низок % на абортуси и инцидентни отелувања), 4. Кравите имаат висока плодност, одличен мајчин инстинкт и со добра виталност кај телињата 5. Имаат голема отпорност и висока способност за адаптација во различни услови, 6. Имаат константен генетски напредок благодарение на спроведување на успешна селекциска програма за оваа раса во Франција, 7. Ги задоволуваат современите барања на потрошувачите за месо, 8. Широко е распространета во многу земји надвор од Франција, благодарение на нејзините одлични особини, 9. На пазарот Лимузин говедата преку нивното месо од телиња, јуниња и бикови имаат “Кралски” статус.

Квалитет:

- месото е со одличен квалитет поради начинот на одгледување и одличната селекција на расата,
- телињата до 6-7 месеци возраст и тежина од 280-350 кг цело време цицаат полномасно млеко,

- после 6-7 месеци возраст, зависно од одгледувачката цел, биковите и одлачените јуници се преместуваат во посебни гоилишта кои се едноставно и ефтино градени, за интензивно гоеење кога нивната генетика доаѓа до израз,
- според генетските предиспозиции и начинот на одгледување, дава месо со врвен квалитет препознатливо по ознаката за висок квалитет на пазарот (Label Rouge),
- има одлична боја и вкус на месото, со добри сензорни карактеристики, кои се препознатливи во светот,
- имаат ниски производни трошоци за остварената релативно висока цена на квалитетно месо на пазарот, според Европската SEUROP класификација.

Квантитет:

- за пазарот е битно да се обезбеди доволно количество месо од оваа раса,

- ако се има предвид дека нашите сточари имаат мали поседи од земјоделска земја, можат да се одгледуваат 15-30 крави + бик, а таму каде има повеќе земјоделска земја 50 крави + бик,
- со поврзување на индивидуалните фармери на Лимузин говеда со Признатите Организации за Лимузин говеда и со нивно здружување, можат да се осигураат оние количества на барано месо за поголемите купувачи за квалитетно јунешко месо,
- се препорачува локално и регионално здружување на овие фармери, за порентабилно и поекономично говедарско производство и подобар пласман на месото на пазарот, со можност за регионално брендирање (означување) на квалитетот на производот, по кое би биле препознатливи на пазарот.

Континуитет:

- пазарот не може да се одржи без континуирано производство на квалитетно месо,
- со континуирано производство, само така ќе може да ги задржи долгорочно своите купувачи,
- За купувачот е од особен интерес, своите потрошувачи да ги информира со доверливи информации за провереното потекло на расата, и со стандардизиран и секогаш уедначен квалитет на месо, што е еден од најважните услови за сигурен пласман на месо и месни производи од Лимузин говеда.

ЕЛЕКТРОНСКО ОБЕЛЕЖУВАЊЕ НА МАЛИТЕ ПРЕЖИВАРИ (ОВЦИ И КОЗИ)

Пишува проф. д-р Никола Пациновски

Според единствениот систем за обележување на преживарите (говеда, овци и кози), кој е воспоставен од страна на Агенцијата за храна и ветеринарство, прифатено е обележување на овците и козите со пластични ушни маркички. Ова обележување подразбира поставување на идентични пластични маркички на двете уши (по една на секое уво). Како најголема предност на овој тип на обележување се припишува лесната и едноставна апликација.

Овој тип на обележување има и недостатоци и тоа: губење на маркицата (особено кај животните кои излегуваат на пасиште), валкање односно онечистување (па во моментот на читање се одзема доста време за чистење на површината на маркицата), кај животни кои се стари повеќе од 6 години бројките на маркицата бледнеат, а со тоа нивната читливост станува тешка или невозможна. Честопати маркиците се оштетуваат и од страна на младите категории животни (со гризење, цвакање и сл.), поради што се случува бројките воопшто да не се распознаваат.

Електронската идентификација, односно електронското обележување на домашните животни, претставува најнапредна форма на обележување. Ова обележување всушност претставува, поставување на програмски мемориски чипови (т.н. флеш мемории) на пластични ушни маркици (**Слика 1**) или на инертни носачи (во вид на керамички болуси или чипови кои се поставуваат во еден од деловите на дигестивниот тракт, **Слика 2 и 3**).

Употребата на болусите во внатрешноста на преджелудникот (руменот), започнала уште во 70-тите години на минатиот век, но во тоа време како средство со лековито дејство со бавно ослободување или пак како носач на додатоци во храната, кои исто така биле користени во вид на болуси. Идејата за нивно користење како електронски болуси за идентификација и обележување, се јавила со развојот на науката за следење на електронските комуникации, чиј развој со поголем интензитет започнал после 90-тите години на минатиот век.

Прописите на ЕУ дозволуваат обележување на овците и козите со помош на електронски руминален болус, но истовремено овозможуваат и употреба на конвенционални ушни маркички, како еден вид паралелен начин на обележување. Употребата на руминални болуси е испитувана во голем број истражувања, од кои дел се за овци, дел за крави, и дел за кози.

Електронскиот болус во животното се внесува орално (преку уста) и истиот се задржува во стомакот. Бидејќи се работи за преживни животни, се задржува во првиот дел од желудникот, односно бургот (руменот). Руминалниот болус претставува пластична или керамичка капсула која содржи електронски трансмитер (компјутерски чип) за радио-фреквенција. Овој чип може да се вклопи во керамички болус за имплантирање во дигестивниот тракт или во ушна маркичка. Постојат два типа на микрочипови кои се користат за електронска идентификација на животните и тоа: Full Duplex (FDX-B) и Half Duplex (HDX). Иако различни по својата града и апликација, сепак и двата типа се доста ефикасни.

Трансмитерот содржи единствен број кој служи за идентификација на животното, но и на неговото потекло. Кодот за идентификација, кој се содржи во самиот трансмитер, може да се чита со употреба на подвижен (преносен) или стационарен (постојан) електронски читач.

Трансмитерот може да биде скениран кога животното се движи односно се придвижува кон друга локација, при напакување, движење кон објект за исхрана или сл. Трансмитерот реагира на електронскиот читач при што емитува код за идентификација на животното. После преносот, трансмитерот се враќа во целосно пасивна состојба до следното активирање, односно следно придвижување на животното кое во себе има вградено чип. После електронското регистрирање, истото се сторнира односно се внесува во компјутерска база на податоци (т.н. Data base).

Електронскиот читач, е така дизајниран и оспособен да може да ги врши зададени задачи брзо, ефикасно и лесно достапно до корисникот. Тој треба јасно да го прикажува бројот што се чита и при читањето да испушта звук со кој ќе дава јасна индикација заедно со светлосен сигнал дека читањето е успешно завршено и да може да се интегрира со друга опрема (лаптоп, персонален компјутер, мобилен печатар или слично).

Обично во читачот постои простор за 3.000-10.000 поединечни броеви, а времетраењето на батеријата кај овие читачи со целосно полнење е околу четири до шест часа, во зависност од подесувањата.

Генерално постојат 4 типа на читачи на чиповите и тоа: т.н. стик читач (**Слика 5**), рачен читач (**Слика 6**), рачен читач со оперативен систем (**Слика 7**) и статичен односно т.н. панел читач (**Слика 8**). Сепак потребно е да се спомне дека

оваа технологија е во постојан развој.

Во однос на прашањето, дали болусите се безбедни по здравјето на животните, повеќето истражувања покажале дека немаат негативни ефекти по здравјето на животните а, немаат ни негативно влијание врз процентот на прираст и гоеење кај подмладокот. Исто така немаат штетно влијание врз сидот на стомакот односно преджелудникот каде што се сместени.

Во земјите каде се користат електронските болуси за обележување на овците, дополнително на едното уво им се аплицира ушна маркичка со црна боја, со која јасно се укажува дека во стомакот на тоа животното има електронски болус. Во случај ова животното да ја изгуби маркичката, задолжително се аплицира друга ушна маркичка, исто така со црна боја.

И покрај тоа што употребата на болусите е одобрена во Германија, Република Ирска, Холандија и Велика Британија, процентот на употреба на болус за идентификација на овците во овие земји е многу низок т.е. < 2%.

За разлика од наведените земји, висок процент на употреба на болуси има во Италија, Португалија, Шпанија, Бугарија, Кипар и Грција. Во некои од овие земји, за обележување на јагнињата за колење се користат електронски ушни маркички, додека кај оние јагниња кои се наменети за ремонт (обновување на стадото), се имплантираат болуси. Сепак, и во овие земји не е сигурно во кој процент се користат болусите за обележување на приплодниот подмладок. На пример, според некои податоци, во Шпанија има можеби околу 6 милиони болусирани овци, но овој податок е надвор од националниот систем за обележување и идентификација на овците во Шпанија, чиј број е повеќе од 11 милиони. Во Австралија, Канада и САД не е дозволена електронска идентификација на овците.

Во наредната табела е наведено во кои држави, членки на ЕУ е дозволена употребата на електронски болуси, а во кои не.

*„Одобрено“ или „Не е одобрено“ значи добиена информација од соодветното Министерство за земјоделство,

*„Наведено“ или „Не е наведено“ е информација добиена од официјална документација

*Празни места (коса црта), значат недостаток од официјална документација или немање одговор од релевантното Министерство за земјоделство

Табела 1. Земји членки на ЕУ, со моментален статус на употреба на електронски болуси за идентификација на преживари

Ред. Бр. 1	Земја членка	Статус за употреба на болус	Употреба на болус
1.	В е л и к а	Одобрено	Минимално
2.	Британија	Одобрено	Значајно
3.	Шпанија	Одобрено	Значајно
4.	Грција	Не е одобрено	Не
5.	Франција	Не е наведено	/
6.	Романија	Одобрено	Значајно
7.	Италија	Одобрено	Минимално
8.	Ирска	Одобрено	Значајно
9.	Португалија	Одобрено	Минимално
10.	Германија	Одобрено	Значајно
11.	Холандија	Одобрено	Значајно
12.	Бугарија	Не е наведено	/
13.	Унгарија	Одобрено	Значајно
14.	Кипар	Не е одобрено	Не
15.	Шведска	Не е одобрено	Не
16.	Полска	/	/
17.	Австрија	/	/
18.	Словачка	Не е наведено	/
19.	Чешка Република	Не е одобрено	Не
20.	Белгија	Не е наведено	/
21.	Данска	Не е одобрено	Не
22.	Словенија	Не е одобрено	/
23.	Финска	/	/
24.	Латвија	Не е одобрено	Не
25.	Естонија	Не е наведено	/
26.	Литванија	/	/
27.	Малта	/	/
	Луксембург	/	/

Слика 1. Електронска ушна маркичка за овци и кози

Слика2. Електронски болус со ушна маркичка

Слика3.Електронски болуси

Слика 4. GPRS болуси

Слика 5. Стик читач

Слика 6. Рачен читач

Слика 7. Рачен читач со оперативен систем

Слика8.Статичен (панел) читач

Генерално гледано, во отсуство на јасни докази врз основа на кои ќе се оправдува поголемата употреба на електронски болуси на национално ниво од една и варирањето на политиките на ЕУ во однос на ова прашање од друга страна, се чини малку веројатно дека Европската комисија ќе изврши некаков притисок врз авторитетите во земјите-членки за еднострано зголемување на употребата на инертните електронски болуси за обележување и идентификација на домашните животни, односно овците и козите. Веројатно и понатаму внимание ќе се посветува на класичното обележување на овците и козите, односно преку подобрување на перформансите на тој систем. За жал и покрај одобрувањето, Европската комисија (ЕК) не поседува податоци за тоа во колкав процент се користат електронските болуси како начин на обележување во земјите членки на ЕУ.

Позитивни страни од електронското обележување:

- помала можност да се изгубат, во споредба со ушните маркички,
- болусите претставува похуман метод за идентификација на животните во споредба со користењето на ушните маркици со кои постојат проблеми за одредено оштетување на увото,
- употребата на болусите претставува побезбеден метод за идентификација на животните, со пониски загуби и помали последователните тро-

шоци во споредба со електронските ушни маркички,

-зголемена безбедност на стадата во однос на можноста од кражби и криумчарење на животните во и вон границите на државата,

-се олеснува водењето контрола на производните својства кај животните, а во исто време значително се зголемува и селекцискиот успех во стадата,

-можност за следење на животните со помош на GPRS (General Packet Radio Services) технологија, доколку се користат т.н. **GPRS болуси (Слика 4).**

Негативни страни од електронското обележување:

-вметнувањето на болусот во дигестивниот тракт, треба да се направи правилно, во спротивно болусот може да се врати назад (особено доколку стомакот е полн со храна),

-кај оние животни кои реагирале негативно на вметнување болус, поради зајакнување на одредени правила од Законот за благосостојба, постои можност постапката да се коси поради неуспешното болусирање,

-дополнителни трошоци за друга црна ушна маркичка кај болусирани животни, кои ја имаат изгубено првичната,

-доколку црната ушна маркица падне, не можеме да бидеме сигурни кое

животно и дали истото е болусирано, па мора со помош на соодветен читач да се прочита бројот од електронскиот болус, па дури отпосле да се нарачуваат нови црни ушни маркички,

-обично рачниот читач е помалку погоден за читање на болусите, па поради тоа, би можело да се создаде потреба од купување на дополнителна посовремена опрема за читање, што од друга страна создава дополнителни финансиски трошоци.

Во Р. Македонија, официјално досега е воведено електронско обележување само кај кучињата. Истото предвидува поткожно внесување на чип, во пределот на горната страна од вратот. Чипот го содржи идентификацискиот број на кучето, но содржи податоци и за неговиот сопственик.

Во однос на користењето на електронско обележување кај овци и кози, како и кај останатите видови домашни животни, предлог е тоа во прво време да отпочне како пилот-проект, кај одреден број експериментални стада, со што би бил опфатен доволен број на животни, со цел да се видат предностите, но и евентуалните недостатоци кај овој вид обележување, во наши услови.

Пишува: Раде Каранфиловски

Летните и зимските пчели многу се разликуваат, тие имаат различна анатомско-морфолошка структура и често пати пчеларот треба да помогне при формирањето на структурата на зимските пчели. Од структурата на зимските пчели зависи дали пчелното друштво ќе го преживее тешкиот зимски период и ќе биде високо продуктивно во иднина.

За успешно презимување зимските пчели треба да живеат долго, да ја доживеат пролетта, да ги зачуваат хранителните способности односно да живеат повеќе од 6 месеци и да се способни да хранат и одгледуваат млади пчели. Во интензивно пчеларство стимулирањето на матицата со прихраната е неопходно но истото не смее да ги амортизира пчелите. Поранешните согледувања и упатства беа доста поинакви, се советувааше со обилна прихрана да се стимулира матицата да несешто повеќе јајца во август, септември и октомври а со тоа да се исполнат што поголем број млади пчели за зима. Ова се покажа за неточно бидејќи најголем дел од тие пчели нема да ја дочекаат раната пролет, односно ќе бидат невитални и кратковечни. Во пролетта ќе имаме кошница полна со мед а без пчели.

За разлика од ова, непотхранувани пчели во пролетта ќе имаат за 10% повеќе пчели, посилни и повитални во пролетта. За разлика од нив, прихранувани пчели место да создаваат мрсно ткиво во своето тело, тие лачат инвертаза за разложување на сахарозата а тоа многу ги истощува и

остарува. Од друга страна инвертираниот шеќер (гликоза и фруктоза) треба да се запечати со восочни капачиња а лачејќи го восокот тие уште повеќе се истощуваат и стареат. Касната прихрана ги тера да се уште повеќе раздвижуваат а тоа дополнително ги амортизира. Со касната есенска прихрана пчелите мислат дека имаат пашен период а тоа ги тера да стануваат полесни, да летаат наоколу, а со тоа стануваат летни пчели наместо зимски а како летни пчели живеат само 35-40 денови а зимските пчели треба да живеат повеќе од 6 месеци.

Зимските пчели имаат потреба само од два вида на храна, од кој едната е онаа во ќелиите на саќето (запечатениот мед) а другата е мрсното ткиво кое се наоѓа во телото на пчелите. Тоа е многу фина и комплетна храна (ткиво) кое го употребуваат при посебни услови (движечки и топлински). Без мрсното ткиво пчелите не се способни за зимски и летен живот. Кога го кажувам ова се наметнува прашањето како да се создадеме јаки есенско-зимски пролетни друштва?

Може да ни се случи друштвата да направат само блокирање односно се знае дека матицата го намалува несењето после втората половина на јуни па друштвата намалуваат со леглото. Влегуваат со многу мал број на пчели и тоа пчели претежно од Јули а таквите пчели не може да се преобразат во зимски, а уште ако периодот е безпашен ќе нема пчели за успешно презимување и успешен дочек на пролетта. Матицата во безпашниот пе-

риод престанува со несење на јајца а друштвото влегува во групата на слаби друштва со мал број на пчели и стари пчели. Во ваков случај можно е матицата да е истрошена и да не го дава потребниот резултат. Спас за ваквата ситуација е менување на матицата со млада матица, на 2 до 3 рамки со легло, кои ги нарекувам "корегирачки роеви" кои рапидно ќе го зголемат бројот на зимски пчели а во пролетта ваква млада матица ќе направи бројно пчелно семејство. Буквално да не може да се отвори поклопната штица од пчели.

Може да се случи друштвото во јули да има многу легло а приносиците од природата да се многу мали, па друштвата во август и септември да престанат со легло. Кај овие друштва се јавува проблемот "малку пчели". Овие друштва бараат помош од пчеларот но не со прихрана со сируп, туку со примена на "наставок пол со мед" кој по можност треба да е подготвен во пролетта со цветен мед. Овој наставок полн со мед кој ја заменува тесенската течна со многу фина и неамортизирачка храна, која претставува огромна хранилка полна со мед кај пчелите која од неговата местоположба под леглото се пренесува на леглото, каде е достапна во секое време и се јавува впечаток на богата паша која ја стимулира матицата да несе повеќе. При ова пчелите не се истощуваат, не влегуваат во стрес.

Заклучок. Наставокот со мед се смета за големо откритие во пчеларската технологија и тоа ги заменува начините на амортизирачки прихранувања. Кога ќе забележиме во август дека ќе треба прихрана само го спуштаме магазинот полн со храна под леглото и пчелите полека го пренесуваат медот во плодиштето и градат медна капа. Овој магазин доволно е да стои под плодиштето до крајот на август а потоа повторно го враќаме над плодиштето како резервна медна капа. Ваквото подметнување е многу добро бидејќи ја стимулира матицата да несе повеќе јајца за зимските пчели со многу добар квалитет а пчелите ќе бидат одморени и витални, а со тоа сме го решиле најголемиот проблем прихраната и стимулацијата на матицата да несе повеќе јајца.

Како втор проблем кој треба да го решиме во ова време е заштитата од Вароата и нејзиното уништување. За ова постојат два начини, и тоа конвенционален со помош на отрови (амитраз и флувалинат) кои се нудат во трговијата под најразлични трговски имиња но овие средства се доста неефикасни бидејќи се применуваат повеќе од 30 години а вароата стана резистентна на нив а препаратите кои ги користат пчеларите често пати се лажни и некавалитетни, кои се продаваат на пазарите на соседните земји бидејќи кај нас не се произведува никаква заштита.

Во моето пчеларство употребувам органски средства кои се многу поефикасни од конвенционалните и не се штетни бидејќи истите се содржат и во медот, а не се штетни за пчелите и за

конзументите на пчелните производи. Употребуваме мравја, оксална киселина и тимол. Често применуваме и биолошка заштита со уништување на трутовското легло, или со трутовски рамки со отворено легло, кое после 9-тиот ден се одзема од друштвото (ројот) и се сместува во посебно изградена кошница, откако ќе се испили целото легло се третира со органски средства. За да не се оштетуваат зимските пчели од Вароата, со заштита треба да се почне уште од 1-ви август. За овие денови матицата почнува да несе јајца за зимски пчели. Детално за заштита со органски средства е објаснето во еден од минатогодишните броеви на ова списание.

ТРАКТОРИ НА ЕЛЕКТРИЧЕН ПОГОН

Fendt e100 Vario е првиот практичен трактор на батерии кој може да се користи во секојдневна употреба, а погонската батеријата може да се наполни до 80% за само 40 минути.

Пишува: Деспина Крстевска

Fendt e100 Vario

е првиот практичен трактор на батерии кој може да се користи во секојдневна употреба без потреба да се полни повеќе пати во денот, барем така тврди германскиот производител ФЕНТ. Овој трактор освои сребрена медала за иновација на саемот Агритехника во Хановер. Vario е компактен електричен трактор со излезна моќност од 50kW (околу 67KS). Може да работи 5 часови непрекинато под “реални” услови. Извор на енергија на овој трактор е 650V литиум-јонска батерија со капацитет од околу 100kWh. Батеријата се полни со напон од 400V идо 22kW по пат на надворешни приклучоци со опција за

дополнително полнење. Батеријата на тракторот може да се наполни до 80 % за 40 минути.

Контрола и сигурност на батериите

Тимот на конструктори од Фент Fendt велат дека нивниот e100 Vario е компатибилен со конвенционалните и електрифицирани уреди. Батеријата може да обезбеди голем почетен момент од 150KW за краток период. На располагање тракторот ги има сите стандардни хидроулични приклучоци. Максимален момент на вртење за погон на приклучните уреди е можен

во лер, со што воопшто не заостанува од моделите кои работат на нафта. Според неговите конструктори, безбедноста на тракторот е на највисоко ниво со континуирано следење на сите електронски системи. Кабината е климатизирана со електрична топлинска пумпа и контрола на температурата на батеријата и електрониката. Следењето на потрошувачката на енергија од моќните литиумски батерии може да се прави со паметен телефон. Функциите како што се претходно затоплување на кабината на тракторот во зима или претходно ладење на кабината во летните месеци може однапред да се контролираат, кога тракторот е приклучен на полнење на електрична мрежа.

Предности на Тракторите со електричен погон

Работната рака и трошоците за одржување на таквиот трактор се помали, потрошниот материјал како што се масло за моторот, филтри за масло и за гориво, АД блу и дизел се веќе минато. За разлика од стандардните трактори овој трактор е многу тивок при работата.

Мал Електричен Трактор

За работа во пластеници и оранжерии компанија од Словачка понуди на пазарот мал електричен трактор.

Овој мал електричен трактор може да се движи напред со брзина од 15 км на час и назад со брзина од 7 км на час. Моќноста на електричниот трактор зависи од бројот на батерии - така доаѓа во две опции 2x12V DC, 24 V, 158 Ah и 4x12V DC, 24 V 316 Ah. Според видот на батеријата, се определува и времето за полнење, така што овој мал електричен трактор може да се полни од 2 до 8 часа. Исто така, тежината на тракторот се зголемува пропорционално со влечното оптоварување. Силата на влечење на овој трактор висок два и широк два метри е 2400 Н. Со тракторот, производителот нуди додатоци како што се плуг, дрљача, косилка, приколка, чистач на снег.

УСЛУГИ ЗА ЧЛЕНСТВОТО

- Лобирање и застапување кај државните институции
- Редовно информирање за состојбите во земјоделството
- Информации за:
 - ✓ Директна финансиска поддршка во земјоделството;
 - ✓ Национална програма за рурален развој;
 - ✓ ИПАРД - програмата;
 - ✓ Огласи за закуп на земјоделско земјиште;
- Информирање и можност за учество на: обуки, саеми, студиски патувања и други настани што ги организира НФФ
- Бесплатна годишна претплата на единственото земјоделско списание во Македонија – Моја Земја и пристап до регионалното земјоделско списание на албански јазик – Toka Ime.
- Информирање по СМС за рокови за субвенциите, повици за ИПАРД и Национална програма за рурален развој, како и за активности на НФФ
 - ✓ Подготовка на апликации за добивање на земјоделско земјиште во државна сопственост;
- Помош за Регистрација на земјоделци, здруженија и кооперативи
- Помош за подготовка на бизнис, маркетинг планови за земјоделски задруги;
- Помош при подготовка на проектни апликации за земјоделски здруженија
- ПР и комуникациски услуги
- Организација на Посети на Земјоделски Саеми
- Организација на Студиски патувања

ГОДИШНА ЧЛАНАРИНА:

ГРУПНО ЧЛЕНСТВО - 2000 ДЕНАРИ ИНДИВИДУАЛНО ЧЛЕНСТВО: 500 ДЕНАРИ

Национална Федерација на Фармери
Адреса ул. Гиго Михајловски бр.4-1/1, 1000 Скопје
кон. тел. 070 937 132
Email nff@nff.org.mk
Веб страна: www.nff.org.mk

Списанието "Моја Земја" е поддржано од проектот "Институционална поддршка на НФФ" поддржан од We Effect. Сида и We Effect не се одговорни за презентираните мислења во публикацијата. Авторите се одговорни за содржината.